

The concept of secret in Anatolian Alewism

Anadolu Aleviliği'nde sır kavramı

Hacı Yılmaz¹

Abstract

Groups embracing ideas that do not conform to the ideas prevalent in the society, may choose to keep some of their views secret from the rest of the society in order to avoid outside pressure. Alawites in the Islamic world have developed a similar reflex both to protect themselves from outside pressure and to maintain discipline within their own group. This paper tackles the notion of secret based on a passage found in the introduction of a Futuwwat Namah we came across in the Futuwwat Namah collection Number 8602 in the National Library Manuscripts Collection. The passage tells about how the Prophet disclosed to Ali some of the secrets he received during his dialogue with God in the Night of Ascension. Protecting this secret was deemed very important and although the nature of the secret is not to be found in any written or oral source, measures were taken to protect it from non-Alawites and penalties were set for those would reveal it. In this paper, the passage in question is transliterated in Modern Turkish Alphabet and presented to the reader. Also, there is a discussion of the nature of this secret and what this secret could be in the light of written Alawite sources namely Buyruks of Imam Jafar and Sheikh Safi and some modern works.

Keywords: Secret; Ali; Futuwwat Namah; Alewism.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

Özet

Toplumun genel düşüncesi dışında fikirlere sahip olan gruplar dışarıdan gelebilecek baskılara maruz kalmamak için görüşlerinden en azından bazılarını toplumun diğer bireylerinden gizleme yoluna gitmişlerdir. İslam dünyasının içinde yer alan Aleviler hem kendilerini dış baskılardan koruyabilmek hem de kendi grup disiplinlerini sağlayabilmek adına bu yönde refleks geliştirmişlerdir. İşte bu araştırma, Milli Kütüphane Yazmaları arasında 8602 numaralı Fütüvvetname Mecmuası'nda yer alan bir fütüvvetnamenin baş kısmındaki Hz. Peygamber'in Miraç'ta Tanrı ile konuşmalarından bir kısmını Hz. Ali'ye sır olarak verilmesini anlatan bölümden hareketle Alevilikteki sır kavramı üzerinde durmaktadır. Başkalarından gizlenmesine büyük önem verilen sırrın mahiyeti ne sözlü ne de yazılı kaynaklarda yer almamasına rağmen, Alevi olmayanlardan bunların korunması hususunda bazı tedbirler alınmış, hatta sırrı açıklayanlar için bazı cezalar öngörülmüştür. Burada hem bahsedilen kısım Türkçeye aktarılarak okuyucuya sunulmuş hem de Aleviliğin yazılı kaynakları olan İmam Cafer ve Şeyh Safi Buyrukları başta olmak üzere modern çalışmalar ışığında sırrın mahiyeti tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sır; Hz Ali; Fütüvvetname; Buyruk; Alevilik.

¹ Yrd. Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi. hyilmaz@ybu.edu.tr

1. Giriş

Bektaşilik, Aleviliğin şehirde yaşayanlar tarafından uygulanmasından ibarettir şeklindeki düşünce oldukça yaygındır. [Ali](#) ve [Ehl-i Beyt](#) sevgisi, [tevilla](#) (Ehl-i Beyt'i sevenleri sevmeye) ve [teberra](#) (Ehl-i Beyt'i sevmeyenleri sevmeme) gibi Aleviliğin temel esaslarına bağlı oluşları dolayısıyla Bektaşiliğe Alevilik de denilebilir. Alevilik ve Bektaşilikte ortak değerlerden biri de *sırdır*. Bektaşilikte bu *Bektaşî sırrı*, Alevilikte ise *Ali sırrı* olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak gerek Bektaşilikte gerekse Alevilikte sırrın ne olduğu tam olarak açıklanmış ve anlaşılmış değildir. Özellikle Anadolu Aleviliğinde *Ali sırrı* deyiimi oldukça yaygındır. Bu sırrın kimseye söylenmemesi şiddetle emir ve tavsiye edilirken bu sırrın açıklanması da bazı cezaları beraberinde getirmektedir. Ancak bu kadar önemli bir konunun tam olarak ne olduğu da kesin olarak bilinmemektedir. Bu çalışmada bu konu eldeki kaynaklar ışığında aydınlatılmaya çalışılacaktır.

2. Yöntem

Nitel araştırma olarak planlanan bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada, *sır* başlığı ile taranan dokümanların analizi yapılarak veriler toplanmıştır. Toplanan verilerden elde edilen bilgiler gruplanarak verilmiştir.

3. Bulgular ve yorum

Kapalı toplum yapısına sahip olan diğer gruplar gibi Alevilerin de inanç ve kültürlerini kendilerinden olmayanlara karşı sakladıkları ve bunu *sırrı faş etmemek* şeklinde sembolleştirdikleri bilinmektedir. Aleviliğe ait olduğu düşünülen bilgiler *sır* olarak kabul edilmiş olup, bunlar herkese açıklanmaz. Bu kutsal bilginin yabancı unsurlardan korunması son derece mühim ve gereklidir. Sır, Aleviliğin sıkı bir şekilde yapılanmasını sağlayan ve onu dış etkenlerden koruyan adeta bir kabuk işlevi görmüş (Yaman, 2006: 32), bu anlayış *Alevî sırrı*, *Bektaşî sırrı* ve *Ali sırrı* şeklinde ifade edilmiştir. Yolun devamının sağlanması sırrın muhafaza edilmesine bağlı olduğu vurgusu sık sık tekrar edilerek, bunların Alevî olmayanlardan gizlenmesine büyük önem verilmiş, sırrı faş etmemek için sıkı tedbirler alınmıştır.

Özellikle Alevilikte yer alan bazı bâtinî unsurların bulunması sır kavramının gelişmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda bu anlayışın kökenini batini unsurların yoğun olarak bulunduğu Şiiğin teşekkül yıllarına kadar götürmek mümkündür. Şiiilikte yer alan takiyye anlayışı Alevilikteki sır tutma anlayışına oldukça benzemektedir (Üzüm, 2013: 156). Kişinin can ve malına yönelik tehlike ve zarardan korunması için inancını gizlemesi veya inandığının aksini söylemesi olarak açıklanan takiyye anlayışı, özellikle Muhammed Bâkır ve Câfer-i Sâdık zamanında gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde takiyyenin dinin onda dokuzunu oluşturduğu, takiyyeye uymayanların dinin de olamayacağı, takiyyenin mecbur kalınan her yerde helal ve meşru olduğu, takiyyeye uygun hareket etmenin atalarının yolu olduğu, takiyyeyi terk edenin Allah'ın, peygamberin ve imamların yolundan çıkmış olacağı ifade edilmiştir (Öz, 2011: 238). Aleviler arasında bir yandan sözlü gelenek yoluyla sır ve sır saklamanın önemi vurgulanırken, bir yandan da buyruklarda yer alan üç sünnet-yedi farz ile esasları Hacı Bektaş Veli tarafından ortaya konulan dört kapı kırk makam anlayışı, cem törenleri ve Alevi-Bektaşî şairlerin şiirlerinde sır ve sır saklama konusu yoğun olarak işlenmiştir. Bununla birlikte, Alevilerin diğerlerinden saklayacakları sırrın ne olduğu ve mahiyeti açık değildir.

Aleviliğin temel kaynakları arasında yer alan buyruklarda sır konusu ile ilgili bilgiler oldukça dikkat çekicidir. Bunlar Şeyh Safî ve İmam Cafer-i Sâdık buyrukları olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Şeyh Safî buyrukları Safevilerin, Kızılbaşlar üzerinde etkili oldukları 17. ve 18. yüzyıllara ait olup Şeyh Safiyüddin Erdebili (öl. 1134) ile oğlu Şeyh Sadreddin Musa'nın (öl. 1392) diyaloglarını içermektedir. İmam Cafer-i Sâdık buyrukları ise, I. Şah Abbas döneminde Safevilerin devletleşme sürecini tamamladığı dönemde ortaya çıkmış olup Şeyh Safî buyruklarının aksine nispeten Safevî etkisinden uzak İmam Cafer-i Sâdık kurgusu üzerine telif edilmiş geç dönem eserlerdir (Kaplan, 2010: 42). Buyruklarda Alevilerin uyması gereken hususlardan bazıları, üç sünnet yedi farz başlığı altında toplanmıştır. Pek çok farklı nüshası bulunan buyruklarda geçen üç sünnet yedi farz anlayışı içinde değişmeyen farzlardan biri sır saklamak olarak belirtilmektedir (Üzüm, 2001:

161-162). Bu hususta Fuat Bozkurt tarafından farklı nüshalardan istifade edilerek hazırlanan Hacı Bektaş nüshasındaki buyrukta birinci farz: *Sırrını izhar eylemeye. Zabıt imanımı Şeytan'dan nasıl sakınırsa, sen de öyle sakınsın!*, ikinci farz: *Sırdar ola gördüğünü örte*. İzmir nüshasında dördüncü farz: *Sırdar ola şeklidir* (Bozkurt, 2009: 197). Yine Şeyh Safi buyruğunda da ilk farz: *Emel farz budur ki sır saklayıcı ola erkânını zâbitten saklaya. Nitekim zâbıt imanımı Şeytan'dan sakladığı gibi* ifadesiyle bu husus yer alır (Taşgın, 2013: 81).

Buyruklarla aynı özelliği gösteren Fütüvvetname-i Cafer-i Sâdık isimli eserde de ilk farz: *Her zaman varlığını kudret-i Haktan bile, sırrını açıklamaya; zâbıt, imanını şeytandan nasıl sakınırsa kişi dahi sırrını öyle sakınsın*. İkinci farz: ise, *Sırdar ola, gördüğünü örte* ifadeleriyle yer alır (Sarıkaya, 2008: 84-85). Buyruklarda geçen bu ifadelerden başka Hacı Bektaş Veli tarafından ortaya konulduğu kabul edilen ve Aleviliğin diğer önemli inançları arasında bulunan dört kapı ve kırk makam anlayışı içinde de sır saklamak ön plana çıkmaktadır. Şeriat, tarikat, marifet ve hakikatten oluşan dört kapıdan hakikat kapısının makamlarından birisi sır tutmaktır (Yılmaz, 2013: 81). Ayrıca cemlerde ikrar alma sırasında dede talibe, yolun zahmetli ve güç olduğunu, talibin buna dayanamayacağını söyleyerek ona üç sünnet ve yedi farza uymasını, eline, diline, beline, özüne, sözüne ve gözüne sahip olmasını ve sır saklamasını tembih eder (Eröz, 1990: 156). Bu sıkı tembihlere rağmen sırrı başkasına açanlar için ağır cezaların uygulanması öngörülmüştür. Cafer-i Sâdık Buyruğu'nda öncelikle üç sünnet ve yedi farzı yerine getirmeyenlerin sofu olamayacağı belirtildikten sonra, sır saklamamanın cezası üç tarik vurmak ve 9 akçe olarak belirtilmiştir (Bozkurt, 2009: 197; Sarıkaya, 2008: 85). Şeyh Safi Buyruğu'nda da yine yedi tarik vurulması ve toplam 16 akçe ceza alınması kabul edilmiştir (Taşgın, 2013: 48-49). Ayrıca yine Gökçeler Buyruğu'nda evliya sırrını ehl-i zahire söyleyip halka gösteren kişinin İmam Cafer-i Sâdık kavline göre katlinin helal olduğu ve sırrı aşikâr eden kişilerden uzak durmayanların da mürşit emriyle dergâhtan sürgün edileceği belirtilmektedir (Kaplan, 2010: 192-193).

Şeyh Safi Buyruğu'nun Gölpınarlı ve Gökçeler nüshalarında saklanmasına bu kadar çaba harcanan sırrın mahiyeti hususunda bazı ifadeler yer almaktadır. Buna göre, *Şeyh Seyyid Safi buyurur ki: Şeyh ve talip ona derler ki evliyanın menakabın okuyup dinleye ve onun manası anlaya, ne derse ona göre amel edip kadir olduğu kadar edebinden ve erkânından tutup kalbinde saklaya, onu münkire ve münafiğe göstermeye. Zira, evliya kelamıdır, münafik bilmez, sırr-ı Ali'dir. Eğer ol halka-i sobbet onlara haramdır ve onda cem olup oturanlar hep zalim olur. Dahi bir kimse evliyanın menakabını talipler, müridler ve muhibler yanında okusa ol benim dostumdur ve hem Tanrı dostudur. Eğer münkirler ve münafiklar yanında okursa ol benim düşmanımdır ve hem Tanrı düşmanıdır, yüzü karadır kıyamet gününde cabime müstahak olur, didi. İmdi her kimin evliyaya sıdkı ve itikadı var ise bu vasıyetleri erkân saklaya, ehlî olmayan nadanlara göstermeye...* (Kaplan, 2010: 192-193).

Burada üzerinde durulması gereken hususlardan birisi evliya menkıbelerinin her yerde ve herkese okunmaması *evliya kelamıdır, münafik bilmez, sırr-ı Ali'dir* ifadesi ile anlatılmaktadır. Bazılarının bunları anlamayacağı ve art niyetli düşüncelere kapılabilecekleri ihtimali bu konuda etkili olmuştur. Bununla birlikte *sırr-ı Ali'nin* ne olduğuna dair ne bahsedilen kaynaklarda ne de sözlü gelenekte açık bir bilgiye rastlanmaz. Şeyh Safi Buyruğu'nda Hz. Muhammed'in Miraç'ta Tanrı ile görüşmesi anlatılırken *Orada dostuna kavuştu. Onunla doksan bin söz konuştu. Bunun otuz bini Şeriat üzerine idi, inananlara indi. Kalan altmış bini ise Ali'de sır oldu* denilmektedir (Kaplan, 2010: 192-193). Milli Kütüphane'de bulunan bir fütüvvetnâmenin giriş kısmı konuyu biraz daha detaylandırmaktadır. Buna göre, *...Ol vakt kim Hazreti Resûl mirâca çıktı. Allah Tâala hazreti birle arasında doksan bin kelâm geçdi ve düveklî esrâr idi, hakâik idi. Otuz bin kelâm Şeriatden ve otuz bin kelâm tarikatden ve otuz bin kelâm hakikatden itdi. Bunları gönül hazinesinde gizledi. Andan Resûl makâmına vardı. Ali'yi yanına çağırda eyitdi: Yâ Ali Allah Tâala Hazreti birle doksan bin kelâm söyleşdim. Otuz bin kelâm tarikatden, otuz bin Şeriatden, otuz bin kelâm hakikatden itdi. Sana idiviriyom, ammâ ol esrârı kimseye dümeyesin didi. Ali dahi olsun didi. Bunun üzerine nice müddet geçdi, Ali sabr itmedi. Bir gün sabrâya çıktı. Ol sabrâda bir kıyuy var idi. Çün kim ol esrâr-ı hakâyık ol kıyuya söyledi. Hiç su akmazdı. Derhâl kıyudan su çıktı. Revâne olub akdı, ol sabrâda bir çoban gördi kim kıyudan su çekmiş. Ol suyun ayağında üç kamyış yitmiş durur. Derhâl boyun kesdi. Düdük idindi, çalub gezerken Resûlullah, Hazret-i Ali birle seyrâne çıkmışlardı. Resûl hazreti dinledi, gördi kim ol esrâr-ı hakâyıkdur kim Ali'ye dimişdi, ol düdükte söyler. Döndi Ali'ye eyitdi, yâ Ali bu ne haldür kim ol esrâr-ı hakâyık bu düdükte*

söylenür didi. Ali eyitdi yâ Resûlullah sabr idemedüm, bu susuz kuyuya söyledüm didi. Resûlullah hazreti ol çoban çağırda, eyitdi sen bilir misin kim bu düdükte ne söyler. Çoban eyitdi, yok bilmezem ammâ âvâzı hûb gelür didi. Resûl hazreti eyitdi, yâkande buldun didi. Çoban dahi ol kamış kesdiği kuyuyu gösterdi. Ol kamışın ikisin dahi Ali birin cidâ itdi. Dâim küffara Nusret bülürdi. Birisini dahi Selmân-ı Fârisî dileti, eyitdi yâ Resûlullah ânı bana virün, sizün mübârek espâbunuz uyudukça süreyüm didi. Âni dahi Selmân'a virdiler (Milli Kütüphane Yazmalar 8602: 81a, 83b).

Yukarıda alıntı yapılan kısmın bir fütüvvetnamenin başlangıç kısmına konulmuş olması dikkat çekicidir. Ahi teşkilatının tüzüğü olan fütüvvetnamelerin Alevi ve Bektaşî geleneğini etkilediği bilinmekle birlikte, yukarıdaki kısım fütüvvetnamelerde oldukça ender olarak rastlanan bir örnektir (Sarıkaya, 2002: 1-12).

Fütüvvetnamede yer alan ve yukarıda aktardığımız kısma benzeyen anlatıları başka kültürlerde de görmek mümkündür. Bunlardan biri milattan önce 738-696 tarihleri arasında Gordion kralı Midas'la ilgilidir. Buna göre, Kral Midas'ın kulakları Apollon tarafından eşek kulaklarına çevrilir. Kral Midas, kulaklarını Frigya kûlahı ile gizlese de bir süre sonra berberi görür ve bu sırrı korkudan kimseye söyleyemediği için bir kuyu kazar ve *Midas'ın kulakları eşek kulakları!* diye fısıldar. Ne var ki berberin kazdığı çukurun etrafında yetişen otlar ve kamışlar, rüzgâr estikçe *Midas'ın kulakları eşek kulakları!* diye ses vermeye başlayınca ülkede kralın sırrını öğrenmeyen kalmaz. İranlı şair Senâî'nin anlattığı hikâyeye göre ise bir padişah, sırdaşına başkalarına söylememesi şartıyla bir sırrını anlatır. Padişahın sırdaşı bu sırrı kimseye açamadığı için hastalanır. Başvurduğu hekimin tavsiyesi üzerine, çok uzaklardaki bir gölün kenarına gider bu sırrı haykırır. Gölün kenarında biten kamışlardan yapılan nefesli saz, padişahın sırrını bütün dünyaya duyurur (Ayvazoğlu, 2016: 26-28).

Şeyh Safî'ye nispet edilen yukarıda aktarılan ifadelerden ve fütüvvetnamenin giriş kısmında yer alan metinden sırrın Hz. Ali ile alakalı olduğu anlaşılmaktadır. Şu halde Aleviler tarafından gizlenen ve herkese açıklanmayan sırrın Hz. Ali'yi de içine alacak kadar geniş olduğu söylenebilir. Nitekim bu hususla alakalı olarak John Kingsley Birge'nin görüşleri dikkat çekicidir. Ona göre sırrın teolojik, politik, ahlaki-toplumsal ve sembolik olarak dört boyutu bulunmaktadır. O, insanın Allah'ın en büyük isminin İsm-i A'zam olduğu ve bu anlayışın sonucunda Tanrı'nın insanda özellikle Hz. Ali'de tecellisini çağrıştıran inançlarının teolojik ve gizlenmesi gereken sırrın da bu olduğunu vurgular (Birge, 1991:177-179). Birge bu ifadelerle Alevilikte kabul edilen hulul anlayışına işaret etmektedir. Bu anlayışın ipuçlarına buyruklarda ve diğer kaynaklarda rastlanmaktadır. Buyrukta, Miraç bahsinin anlatıldığı kısmın devamında Hz. Peygamber'in Tanrı ile arasında geçen konuşmaları Hz. Ali'ye anlattığı ifade edilmektedir. Buyrukta geçen bahis şöyledir: *Hz. Muhammed Miraç'a giderken bir aslana rastlar ve Peygamberlik yüzüğünü onun ağzına atar. Sonrasında Allah ile doksan bin kelam konuşur, bunun otuz bini şeriat üzerine olup inananlara inmiştir. Kalan altmış bini ise Hz. Ali'de sır olur. Miraç'tan dönüştü Kerkelara rastlar ve Hz. Ali'nin parmağında aslanın ağzına attığı yüzüğü görür* (Bozkurt, 2009: 15-21).

Başka bir yerde anlatıldığına göre, Hz. Muhammed bir aslana rastlar ve yüzüğü aslana atar. Tanrı'nın tahtına vardığında perde arkasından Ali'nin sesine benzer bir ses işitir. Perdeyi aralar ve tahtta Ali'yi görür. Ona, *Ey Ali! Anadan doğduğunu görmeseydim sana Tanrı diyecektim. Sana ulaştım ama sırrına varamadım* der (Melikoff, 1994: 46). Buyruk'a kaynaklık ettiği düşünülen Seyyid Hüseyin tarafından şerh edilen Hutbetü'l-Beyan'da Miraç Hz. Muhammed'in dilinden anlatılırken, Tanrı'nın ona Ali lisanıyla hitap ettiğini fark edince, durumu Tanrı'ya sorduğunu Tanrı'nın da cevaben *Ya Ahmed! Ben Âdem oğlu olunmazam. Ve şüpheli nesnelere sıfatlanmazam. Seni benim nurumdan yarattım. Ve Ali'yi senin nurundan yarattım ve onu senin gönliin sarayına muttalı kaldım ve senin gönliüne Ali'den sevgilü kimse bulmadım, dahi sana onun diliyle hitap eyledim* dediği aktarılır. Böylece Hz. Ali'nin Tanrı olmadığı ifade edilmiş olur. Zaten Seyyid Hüseyin, Benân b. Semân ve Nasr-ı Tûsî'nin kıssasını anlatırken her ikisinin de Hz. Ali'ye Tanrı dediklerini, bu yüzden cezalandırıldıklarını, affedilmelerine rağmen sözlerinden dönmeyip sapıttıklarını ifade eder (Sarıkaya, 2004: 473). Hutbetü'l-Beyan'da her ne kadar Hz. Ali'nin Tanrı olmadığı anlatılmış olsa da buyruklarda yer alan Miraç bahsinden hareketle sırrın Tanrı, Hz. Muhammed ve Hz. Ali ile bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Miraç'ta Hz. Muhammed'in Hakk'ın divanında Ali'yi görmesi de, *Ali sırrı* olarak ifade edilmektedir. Fakat burada ona ulûhiyet nispeti çağrışımı yapacak hiçbir işaret bulunmamaktadır. Öte yandan yedi büyük ozanın

şüirlerinde Hz. Ali'ye ulûhiyet atfedildiğine dair ifadeler yer almaktadır. Örneğin Nesimi, bir şüirinde *Ali evvel Ali âhir Ali zâhir Ali bâtin* diye başlayan ve devam eden mısralarında Ali'nin rahman, râhim, vâhid, ehad, ferd ve samed olduğunu belirtir (Üzüm, 2004: 80-81).

Burada bizi asıl ilgilendiren husus, Hz. Ali'nin konumudur. Hz. Ali'yi kendine has bir portre içinde karşımıza çıkar ve Hak-Muhammed-Ali üçlemesinde Ali bazen üçünü ifade eden bir öz, bazen Muhammed ile birlikte aynı özün iki ayrı bedende görünümü, bazen de müstakil bir kimliğin sahibi biçiminde düşünülmüştür (Ay, 2015: 76). Bu noktada Şiilikteki Nûr-ı Muhammediye teorisinin Alevilikte önemli bir yeri olan *Hak-Muhammed-Ali* kavramının ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Tanrı'nın ilk yarattığı şeyin özelliğiyle ilgili bu olan bu teoriye göre, Tanrı'dan ilk tecelli eden şey Muhammed'in nurudur. Bir başka ifadeyle Muhammed-Ali'nin nûrudur. Aleviler Kuran'da geçen *nûr* ve *kandil* ifadelerinden hareketle nûr-ı Muhammedî'nin bir elmanın iki yarısı gibi birbirinden ayrılmayan Muhammed-Ali'nin nurunun bileşimi olduğunu kabul ederler. Buna göre, nübüvvet vasfının tezahürü olarak *Hz. Muhammed'in her kemâlin başlangıcı, her güzêl basletin menşei* olarak gören anlayış, Hz. Ali'yi de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Yani, velâyet vasfının nübüvvetin devamı gibi anlaşıldığı tasavvufî-Şii düşüncenin yansımasıyla, velâyet sahibi Hz. Ali, Hz. Muhammed'e nispet edilen peygamberlik hariç bütün sıfatları kendisinde taşıyan ve onun devamlılığını sağlayan parçadır (Kaplan, 2011: 7).

Bu çerçevede Şiiler, onu peygamberin diğer yakınlarından ayıran ve onlara nazaran üstün kılan, dolayısıyla peygamberden sonra liderlik yani imamlık için en uygun aday yapan kimi özel nitelikler ve doğüstü özellikler taşıdığına inanırlar. Onun peygamberin vasisi olduğu düşüncesinden hareketle Allah'ın sırlarına vakıf olduğunu kabul ederler (Sachedina, 2005: 3,10). Şiiliğin bir kolu olan İsmailîler ise, Hz. Muhammed'in soyundan gelen bazı kişilere verilmiş özel bir din bilgisinin olduğuna, İslam'ın verdiği mesajların salt insan zekâsı ve aklı ile kavranamayacak gizli hakikatlerin bulunduğu inanmışlardır. Onlara göre İslami vahiyleri açıklamak ve yorumlamak için bu konuda yetkili olmak gerekir ve bu işi ancak dini açıdan yetkili bir rehber gerçekleştirebilir. Hz. Muhammed'den sonra bu işi yerine getirebilecek ilme sahip tek kişi Hz. Ali'dir. Hz. Muhammed'in gizli bilgisi Hz. Ali'ye miras kalmıştır. Hz. Ali bu göreve Allah'ın emriyle seçilmiştir. Bu anlayış Hz. Ali'nin Allah tarafından görevlendirildiği, bu yüzden hatasız yani masum olduğu şeklinde yorumlanmış, onun da tıpkı Hz. Muhammed gibi hem yanlışsız bir bilgiye sahip hem de yanılmaz bir öğretmen olduğu kabul edilmiştir. Bu bilgi Hz. Muhammed ve Hz. Ali yoluyla diğer imamlara geçmiştir. Meşru imam, bu ilmin temelinde Kuran'ın gizli anlamını ve İslam'ın emir ve yasaklarını açıklayacak dini bir rehber ve tek yetkili kaynaktır (Daftary, 2005: 59-60).

Bu bağlamda Hz. Ali ve sonrasında Şiiliğin ortaya çıkış süreci Anadolu Aleviliğini temelde etkilemiş benzerdir. Fakat Ali, Anadolu Alevilerinin nazarında tarihi şahsiyetinin dışında bir karaktere bürünmüştür. O, karısıyla birlikte ibadet eden, Kırklar meclisinde ezilen engür suyundan içen, semah dönen, Hz. Muhammed'in dahi sırrına eremediği birisi olarak kabul edilir. Bu çerçevede Hz. Ali düşüncesi Anadolu Aleviliğini değil, Anadolu Aleviliği, Ali kültürünü ve mitolojisini yaratmıştır. Aleviler arasında yapılan araştırmalar da bu gerçekliği açıkça göstermekte olup bir araştırmaya göre Hz. Ali'ye bağlılık %72.3 gibi bir orana tekabül etmektedir. Hatta bazı araştırmaların ortaya koyduğu şekliyle Alevilerin %50'ye yakın bir kısmı Kuran-ı Kerim'in sadece Hz. Ali'den bahseden bir kitap olduğuna inanmaktadır (Uçar, 2012: 207). Bahsedilen bu hususların da etkisiyle Aleviler kendilerindeki bu Ali anlayışını, kendilerinden olmayanlardan gizlemek ve bunu bir sır olarak muhafaza etme yoluna gitmişlerdir.

4. Sonuç ve tartışma

Araştırmalara göre, Alevilerin %50'ye yakın bir kısmı Kuran-ı Kerim'in sadece Hz. Ali'den bahseden bir kitap olduğuna inanmaktadır. Bahsedilen bu hususların da etkisiyle Aleviler kendilerindeki bu Ali anlayışını, kendilerinden olmayanlardan gizlemek ve bunu bir sır olarak muhafaza etme yoluna gitmişlerdir. Alevilerin sakladıkları sırrın ne olduğu sözlü ve yazılı kaynaklarda açık olmamakla birlikte, sırrın muhafazasına çok önem verdikleri yazılı ve sözlü kaynaklardan anlaşılmaktadır. Kaynakların dikkatli bir gözle incelenmesi sonucu, Alevilerin

gizledikleri sırrın Hz. Ali ile alakalı olduğu görülmektedir. Sırrın Tanrı, Hz. Muhammed ve Hz. Ali ile bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Miraç sırasında Hz. Peygamber ve Tanrı arasındaki konuşmalardan bir kısmının Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'ye aktarıldığının belirtilmesi, bu sırrın Hz. Ali'de olduğunun bir işareti olarak algılanmasına neden olmaktadır. Nitekim sırr-ı Ali ifadesi ile bu husus vurgulanmaktadır. Bu ve buna benzer sırrların ifşası onların toplum dışına itilmelerine ve ağır yaptırımlarla karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu yüzden başta Hz. Ali ile ilgili inançlarını sonrasında ise evliyalara atfedilen menakıpların Alevi olmayanlar tarafından anlaşılabilmesi endişesi, onların sır konusunda hassasiyet göstermelerine neden olmuştur. Hz. Ali, Alevilikte her ne kadar ulûhiyet izafe edilen bir kişi olmasa da muhtemelen Şüliğin de etkisiyle onun Tanrı'nın sırrlarına sahip bir kişi olduğu her fırsatta dile getirilmiştir. Bu husus Ali sırrı olarak kabul edilmiş ve bu özel bilginin başkalarından saklanmasına büyük önem verilmiştir. Şu halde Aleviler tarafından gizlenen ve herkese açıklanmayan sırrın Hz. Ali'yi de içine alacak kadar geniş olduğu söylenebilir.

Öte yandan Hz. Ali'nin Tanrı tarafından görevlendirildiği ve Hz. Peygamberin ölümünden sonra kalan işlerini tamamlayacak tek kişi olduğu inancı, peygamberlik yetkisi hariç bir peygamberin bütün sıfatlarına sahip olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. O peygamberin ve Kuran'ın sırrlarına vakıf ve bunu insanlara aktarmakla mükellef bir kişi olarak kabul edilmektedir.

Sonuç olarak, sırrın ne olduğu açık olarak bilinmiyorsa da onun peygamber tarafından Hz. Ali'ye verilen gizli bilgiler veya evliya menakıpları olduğu kaynaklarca tespit edilmiştir. Bu sır inancının temelinde, Hz. Ali'yi ön plana çıkarma, peygamberle eşit tutma hatta Nesimi'nin şürinde olduğu gibi ilahlık vasıflarıyla donatma gayreti olduğu düşünülebilir. Bu düşüncenin temel İslam inancı ile çelişmesi yüzünden Alevilerin bu durumu bir sır olarak saklama ihtiyacı duyduğu kuvvetle muhtemeldir.

Kaynakça

- Sarıkaya, S. (2004). Şerhu Hutbetü'l-Beyan'a Göre Hz. Ali ve Günümüz Alevi Kültürüne Yansımaları. *Alevilik, İ. Engin; H. Engin.* (hzl.). İstanbul, Kitap Yayınevi.
- Ay, R. (2015). Erken Dönem Anadolu Sufiliği ve Halk İslam'ında Hulûlcü Yaklaşımlar ve Hulûl Anlayışının Farklı Tezahürleri. *Bilig*, S.72, s.1-24.
- Ayvazoğlu, B. (2016). Ney'in Sırrı. İstanbul, Kitap Yayınevi.
- Birge, J. K. (1991). Bektaşilik Tarihi. Reha Çamuroğlu, (Çev.). İstanbul, Ant Yayınevi.
- Daftary, F. (2005). Klasik İsmailî İncancında Hz. Ali'nin Yeri, Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali. Ocak, A.Y. (hzl.). Ankara.
- Bozkurt, F. (hzl.) (2009). İmam Cafer-i Sadık Buyruğu. İstanbul.
- Doğan, K. (2010). Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik. Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları.
- Eröz, M. (1990). Türkiye'de Alevilik Bektaşilik. İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- Kaplan, D. (2011). Alevilikte Muhammed-Ali Tasavvuru: Bir Ten İki Baş ya da İki Ten İki Baş Sembolizminin Kültürel Temeli. Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyum Bildiriler Kitabı, C. I. Ankara.
- Melikoff, İ. (1994). Uyur İdik Uyardılar. Turan Alptekin. (Çev.). İstanbul, Demos Yayınları. Milli Kütüphane Yazmalar 8602. Ankara.
- Öz, M. (2011). Başlangıçtan Günümüze Şülik ve Kolları. İstanbul, Ensar Neşriyat.
- Sarıkaya, M. S. (hzl.). (2008). Fütüvvetname-i Cafer Sadık. İstanbul, Horasan Yayınları.
- Sarıkaya, M. S. (2002). XIII-XVI. Asırlardaki Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri. Ankara. Kültür Bakanlığı, Yayınlar Daire Başkanlığı.
- Taşgın, A. (hzl.) (2013). Şeyh Safi Buyruğu. Konya. Çizgi Kitabevi.

Extended English Abstract

According to research, close to 50% of Alawites believe that Quran is a book that entirely deals with Ali ibn Abi Talib. This coupled with the other factors explained above, has prodded Alawites to keep their own understanding of Ali as a secret from non-Alawites. While it is not clear in oral and written sources what the secret kept by Alawites is, it is clear that its concealment is of utmost importance. A careful review of the sources verifies that the secret is about Ali. The secret must be connected to God, Muhammad and Ali. Considering that sources tell us some of the dialogue that took place between Muhammad and God on the Night of Ascension was revealed by Muhammad to Ali, there is good reason to assume Ali is at the center of this secret. This is also what is emphasized by the expression "sir-i Ali". Disclosure of this and other secrets led to their isolation from society and severe prosecutions. Thus, the anticipation that non-Alawites would fail to comprehend the true nature of their views about Ali and the narratives attributed to later saints has stirred the Alawite sensitivity about the secret. While Ali himself is not ascribed divinity in Alawism, probably under Shia influence, it is frequently asserted he had access to divine secrets. These were considered as Ali's secret and much attention was paid to protect this special knowledge from others. Based on what is explained here, it can be assumed that the secret concealed from others by Alawites was about Ali.

The belief that Ali was assigned by God as the only person to complete what Muhammad started, implies that though he is not a messenger himself, Ali has every trait of a God's messenger. He is seen as a person who knew about the secrets of the Messenger and Quran and was responsible for passing this knowledge on to people. While the exact details of the secret are unknown, sources reveal that it includes secret knowledge passed on to Ali by the Messenger or stories about saints. It could also be assumed this faith is based on Ali's eminence, his parity with Muhammad or even an attempt to ascribing to him divine virtues as seen in Nasimi's poetry. Because, such an approach would contradict the basic tenets of Islamic faith, Alawites must have chosen to keep the content of their beliefs secret.

The pivotal issue in here Ali's position. Ali has a unique imagery and at different times, he is imagined as an essence inclusive of the trinity of God-Muhammad-Ali, another manifestation of the essence which was first embodied in Muhammad or having a separate identity of his own. At this point, it should be mentioned that the Shia theory of Nur-i Muhammadiyyah played a part in the development of God-Muhammad-Ali concept in Alawism. This is a theory of about the nature of first thing created by God and asserts that the first creation of God was the Light of Muhammad, which can be taken to mean the light of Muhammad-Ali. Interpreting the Quranic verses that include the words "light" and "candle", Alawites maintain the Light of Muhammad is, in fact, an inseparable unity of two that could be described as the light of Muhammad-Ali. Based on this, the depiction of Muhammad the Messenger as the source of all perfection and the origin of all good is expanded to include Ali. In other words, as a offshoot of the Sufi-Shia view that Wilayat is an continuation of the Messenger's mission, Alawites have developed the idea that Ali, being endowed with Wilayat, is a part of Muhammed's mission and has every trait of perfection attributed to Muhammad other than being a messenger.

It is in this context that Shia believe Ali has special virtues and miraculous characteristics that distinguish him and make him superior to other companions of the Messenger as well as the most suitable candidate for becoming the Imam i.e. the leader after the Messenger. They assume he has access to divine secrets as he is the successor to the Messenger (Sachedina, 2005: 3,10). Ismailis, which constitute a branch of Shia Islam, believe some descendants of Muhammad were endowed with a special religious knowledge and that the messages of Islam contain secret truths that cannot be understood solely through reason and intellect. According to Ismailis, in order to explain and interpret the Islamic revelation, one has to have a special qualification and this task can only be accomplished by a guide with such religious qualification. Ali is the only person who can do this job

after Muhammad, whose secret knowledge was inherited by him. Ali is believed to have been appointed to this position by Allah's order. The theory about Ali's assignment by Allah has led to the belief he is unerring i.e. immaculate and that just like Muhammad his wisdom is free of faults and his guidance is inerrable. Through Muhammad and Ali, the special knowledge passed on to other Imams. The rightful Imam is the sole qualified guide to explain the secret meaning of Quran and commands and prohibitions of Islam.

Anatolian Alawism appears to have been deeply influenced by Ali and the rise of Shia faith. However, in the eyes of Anatolian Alawites, Ali has attained a new character that is different from his historical personality. He prays with his wife, drinks from the grape juice made at the Congregation of Forty, performs Sama and his secrets are too profound even for Muhammad to fully grasp. In this sense, it is not the preexisting views on Ali that has shaped Anatolian Alawism. Rather it is Anatolian Alawism that created the Ali cult and mythology. This fact is further established by research findings about the rate of loyalty to Ali among Alawites being at 72.3 %. Other research findings show about 50 % of Alawites think Quran is a book that deals purely with Ali. In light of the points explained above, Alawites chose to conceal their views on Ali from outsiders and to keep their teachings a secret.